

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ АПК УКРАЇНИ НА ОСНОВІ ВИКОРИСТАННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ

Нині в Україні функції кредитно-депозитного обслуговування аграрної галузі виконують універсальні неспеціалізовані комерційні банки, які при цьому намагаються мінімально ризикувати капіталом, що, у свою чергу, перешкоджає задоволенню попиту підприємств АПК у кредитних ресурсах. Створення дієвої та ефективної системи банківського фінансово-кредитного обслуговування аграріїв можливо на сьогодні за умови дослідження та врахування світового досвіду банківництва в цій галузі.

Ключові слова: зарубіжний досвід, кредитування аграрного сектору, кооперативні банки, спеціалізовані державні банки, банки сільськогосподарського розвитку.

Вступ. У зв'язку з гострим браком коштів, необхідних для прискореного розвитку АПК, незначною участю у кредитуванні аграрних товаровиробників універсальних банків, пріоритетним завданням розвитку аграрного сектору має стати формування ефективного механізму кредитування, спроможного задовольнити високий попит на сільськогосподарському ринку кредитування і подолати тенденції низької пропозиції щодо надання кредитів з боку комерційних банків, недостатності джерел самофінансування аграрних підприємств. Зміни економічної ситуації загострюють старі і спричиняють нові проблеми, для розв'язання яких треба провадити своєчасний пошук нових і вдосконалювати традиційні механізми кредитування АПК

Аналіз останніх досліджень. Стан і проблеми кредитного забезпечення розвитку сільського господарства взагалі та зарубіжний досвід стосовно цього питання досліджували В. Гайдук, О. Непочатенко, Є. Фірсов, П. Саблук, А. Пантелеймоненко, І. Кушнір, М. Коробейников, М. Барановський та ін. Проте зважаючи на невисоку частку кредитів аграріям у загальній структурі кредитних портфельів банків, слід зазначити, що кредитування все ще не відіграє належної ролі у фінансуванні сільськогосподарських товаровиробників, тому це питання потребує подальшого вивчення й удосконалення.

Постановка проблеми. Актуальними проблемами аграрного сектору вітчизняної економіки є збитковість у сільському господарстві, недостатність коштів, які б перебували в обігу та спрямовувались на купівлю засобів

захисту рослин і тварин, насіння, добрив, пального та придбання нової техніки, адже наявна вже зношена і застаріла. У таких умовах тільки кредитування аграрних підприємств дозволяє розв'язати проблему, пов'язану зі специфікою агропромислового виробництва як суб'єкта кредитування. Тому метою статті є виявлення для України можливих позитивних елементів практики функціонування системи банківського кредитування аграрного сектору економіки зарубіжних країн.

Основні методи дослідження. При дослідженні зарубіжного досвіду банківського кредитування аграрного сектору використовувалися методи теоретичного узагальнення, ґрунтування і порівняння, для виявлення найбільш дієвих видів банківських установ, які здійснюють агрокредитування, користувалися методами індукції та дедукції.

Результати. Агропромисловий комплекс будь-якої країни залишається основною продовольчою галуззю народного господарства, стан якої залежить від обсягів коштів, вкладених в її розвиток. Дослідження фінансового забезпечення аграрних підприємств свідчить про те, що вони в основному працюють за рахунок власних ресурсів, які є недостатніми для самофінансування. Обмеженість власних коштів змушує їх сподіватися на підтримку з боку банків через свої форми кредитування [2].

Оскільки на сьогодні ні окремо банки, ні в співпраці з державою не можуть задовольнити попит аграріїв в потрібних ресурсах, виникає необхідність пошуку нових джерел фінансування галузі.

Сільськогосподарський кредит у зарубіжних країнах є важливим елементом економічного розвитку аграрного виробництва. До країн із найбільш високою питомою вагою позикових коштів в основному капіталі сільського господарства належать Великобританія, ФРН, Франція, Італія, Австрія і Скандинавські країни. Починаючи із 60-х років ХХ століття частка загальної кредитної заборгованості в аграрному капіталі цих країн досягла у Великобританії і ФРН близько 50%, у Франції – більше ніж 40%, Італії і Австрії – понад 30%. У цих країнах функціонує розгалужена система комерційних і кооперативних банків, страхових компаній, інших спеціалізованих організацій, що займаються фінансовим обслуговуванням аграрної сфери [4].

Основну роль у кредитуванні аграрного сектору в низці країн відіграють кооперативні банки. Згідно з Господарським кодексом України, кооперативний банк – це банк, створений суб'єктами господарювання, а також іншими особами за принципом територіальності на засадах добровільного членства та об'єднання пайових внесків для спільної грошово-кредитної діяльності. Кооперативні банки є різновидом кредитних кооперативів. Батьківщиною кредитної кооперації є Німеччина, де в середині ХІХ століття паралельно почали діяти дві моделі – товариства Г. Шульце-Деліча і Ф. Райф-

файзена. Їх поява стала початком формування системи кооперативних банків. У подальшому вони отримали розповсюдження в багатьох країнах Західної Європи, пострадянського простору та Америки [3; 6].

Сьогодні центральні кооперативні банки «Креді Агріколь» (Франція), «Рабобанк» (Нідерланди), «ДГ-Банк» (Німеччина) є одними з найбільших банківських монополій світу. Кредитній кооперації належить провідна роль у кредитуванні сільськогосподарських виробників [3].

Крім зазначених у *табл.* характеристик, також більшість кооперативних банків залучена в торгівлю місцевого виробництва: вони здійснюють закупівлю сільськогосподарської продукції, маркетинг аграрних продуктів і фінансування операцій із фермерським устаткуванням. Операції з кредитування великих підприємств сільського господарства, харчової індустрії, торгівлі, переробних галузей тією мірою, в якій ці організації не можуть обслуговуватися місцевими кооперативними банками, здійснюють регіональні кооперативні банки [1].

Таблиця

Досвід зарубіжних країн у сфері банківського кредитування АПК

Види банку	Характеристика	Країна, в якій діє
1. Кооперативні банки	Кредитні операції місцевих кооперативних банків включають усі види позик, які надають сучасні універсальні банки. У недавньому минулому в кредитних операціях переважали коротко- і середньострокові позики, на сьогодні ж велике значення мають і довгострокові кредити. Крім кредитування поточної діяльності аграрних виробників, кооперативні банки фінансують інвестиції в їх основний капітал і будівельні проекти, надають своїм пайовикам пільгові кредити під низькі відсотки за державними програмами фінансування	Одними з найбільших банківських монополій світу є «Креді Агріколь» (Франція), «Рабобанк» (Нідерланди), «ДГ-Банк» (Німеччина). У Фінляндії частка кооперативних банків у кредитуванні сільського господарства становить 58%, у Нідерландах – 90%, Японії – 80%, Франції – 75%, Австрії – 65%, Португалії – понад 60%, Бельгії – 50%, Швеції – 45%, ФРН – 44%, Іспанії – 30%. У США кооперативна система фермерського кредиту надає фермерам третину кредитів на купівлю землі, шосту частину коротко- і середньострокових кредитів
2. Універсальні банки	Ці банки пропонують весь спектр фінансових операцій	Частка універсальних комерційних банків у сільськогосподарському кредиті коливається від 32% у США до 8% у Німеччині і трохи більше ніж 2% – у Франції
3. Спеціалізовані банки		
а) іпотечні банки	Іпотечні банки мобілізують кошти за рахунок продажу комунальних облігацій і заставних паперів, а з отриманих коштів видають позики. У проведенні цих операцій вони послугуються підтримкою держави	Данія, ФРН, Великобританія

Закінчення табл.

Види банку	Характеристика	Країна, в якій діє
б) спеціалізовані сільсько-господарські банки (державні банки)	Ці банки здебільшого створювалися за державної участі та на етапі становлення фінансувалися урядами й міжнародними донорськими організаціями. У цілому діяльність банків сільськогосподарського розвитку була спрямована на кредитування, а не на залучення депозитів, тому ця практика суттєво послабила їхню самостійність і життєздатність. Основним напрямом у банківській діяльності є середньо- і довгострокове кредитування аграрного і продовольчого секторів	Сільськогосподарські банки розвитку (у Німеччині, Китаї, Індії, Ірані, Індонезії, Пакистані, Алжирі, Тунісі тощо), сільські банки (у Нігерії, Гані, Танзанії, Філіппінах, Індонезії), фінансові кооперативи (у Кенії, Танзанії), сільські фонди (у Сирії, Індії, Індонезії)

Примітка. Складено на основі опрацювання [3–9].

Ураховуючи велике значення ролі кооперативних банків у фінансуванні аграрного сектору економіки, варто наголосити й на тому, що кооперативні банки найбільше підготовлені до випробувань кризою.

Головні з визначених переваг полягають у меншій ризикованості та більшій стабільності в порівнянні з комерційними банками через високий рівень капіталізації й стійкості ресурсної бази.

До цих параметрів можна віднести й такі: розгалуженість системи, що дозволяє оптимізувати фінансові потоки, ефективно розподілити ризики, скоротити витрати, оптимізувати спектр банківських операцій, максимально захистити кооперативну інфраструктуру від небажаних впливів зовнішнього середовища; стійка система рефінансування (завдяки автономності); захищеність системи кооперативних банків від ефекту «доміно», завдяки сконцентрованій на другому рівні інформації про реальний фінансовий стан місцевих кооперативних банків [1].

Певна роль у кредитуванні сільського господарства зарубіжних країн належить універсальним і спеціалізованим комерційним банкам [4].

Особливе місце в системі сільськогосподарського кредитування в зарубіжних країнах займають спеціалізовані банки, зокрема іпотечні.

Так, у Данії близько 75% зобов'язань сільського господарства складаються із забезпечених іпотекою довгострокових позик кредитних установ, що фінансуються через заставні папери [4].

Розмір іпотечних кредитів у сільському господарстві зазвичай не перевищує 2/3 вартості нерухомості. У ФРН відповідно до закону про іпотечну справу він не може бути вищим за 60% вартості земельної ділянки. Розмір іпотечних позик у Великобританії залежить від здатності фермерів

платити проценти і часто становить половину і менше від вартості землі або майна.

Термін погашення іпотечних кредитів становить від 5 до 40 років. Так, у Великобританії такого роду позики надають на період від 20 до 30 років. Потім два рази на рік виплачують проценти і страхові внески. Якщо платежі вносять своєчасно, позика не може бути відкликана до закінчення терміну контракту. Не можна і погашати її завчасно, за це передбачені штрафні санкції.

Досвід країн, які розвиваються, також підтверджує, що більшість фінансових установ, у тому числі комерційні банки, уникає співпраці з підприємствами сільського господарства. Здебільшого це є наслідком фінансової політики обмеження ризиків чи поганого управління.

З другого боку, цей досвід також свідчить про те, що реформовані і добре керовані спеціалізовані сільськогосподарські фінансові установи можуть забезпечити вигідне і стабільне кредитування товарного виробництва, переробки і торгівлі. До таких інституцій належать сільськогосподарські банки розвитку (в Китаї, Індії, Ірані, Індонезії, Пакистані, Алжирі, Тунісі тощо), сільські банки (у Нігерії, Гані, Танзанії, Філіппінах, Індонезії), фінансові кооперативи (у Кенії, Танзанії), сільські фонди (у Сирії, Індії, Індонезії) [4].

Банки сільськогосподарського розвитку були створені 20–30 років тому, щоб розширити фінансові послуги (здебільшого кредитування за субсидованими процентними ставками) для клієнтів, які за основними критеріями комерційних банків вважаються некредитоспроможними [5]. Це не дивно, що банки сільськогосподарського розвитку часто стають фінансово нестійкими. Принаймні у двох регіонах – Африці та Латинській Америці багато з них було закрито. Серед тих, які залишилися, чимало стали фактичними банкрутами, але продовжують роботу, не маючи змоги залучити достатні фінансові ресурси. Їм також не вистачає управлінських коштів для диверсифікації та підвищення рівня обслуговування клієнтів [9].

Але є і позитивний досвід успішного реформування банків сільськогосподарського розвитку.

Розглянемо практичний досвід функціонування Банку сільськогосподарського розвитку Індонезії.

Мережа філій Банку сільськогосподарського розвитку Індонезії досягнула точки беззбитковості через вісімнадцять місяців після початку реформування, даючи 8,7 млн доларів США прибутку щороку.

Банк сільськогосподарського розвитку Індонезії відомий як банк, котрий здійснив революцію сільського мікрофінансування. Мікробанківські підрозділи, працюючи в умовах неможливого села, забезпечують

високі та стабільні прибутки, оперативно і гнучко збалансовують співвідношення попиту і пропозиції фінансових ресурсів, ураховуючи тенденції на ринку [7].

Позитивним є також досвід Банку сільськогосподарського розвитку Тунісу, який є частково приватизованою установою. Державі належить більша частина акцій, 34% – приватним власникам.

Як і всі державні банки, Банк сільськогосподарського розвитку Тунісу перебуває під управлінням Міністерства фінансів та контролюється Центральним банком Тунісу. Як один із 14-ти депозитних банків країни, він є універсальним банком національного масштабу, діючи через найбільшу філійну мережу в Тунісі: 16 регіональних відділень і 145 філій. Він також має 700 тисяч клієнтів вкладників, 58% у міській і 42% – у сільській місцевості, 250 тисяч з них також є позичальниками установи; 41% кредитного портфеля банку розміщено в сільському господарстві, а 59% – в інших секторах економіки. Сільськогосподарські кредити обмежені законом щодо максимальної процентної ставки – 11,67%.

Із загального обсягу кредитів у сільськогосподарському секторі 64,2% надані у виробництво, 35,8% – у торгівлю.

Серед банків сільськогосподарського розвитку в Північній Африці і на Близькому Сході реформований Банк сільськогосподарського розвитку Тунісу за показниками діяльності ближчий до банків у високорозвинутих європейських країнах, ніж до середньостатистичного аграрного банку регіону [8].

У деяких країнах помітну участь у кредитуванні аграрної сфери беруть спеціалізовані державні банки. Одним із таких банків є Сільськогосподарський рентний банк Німеччини. У своїй діяльності банк не вступає в пряму конкуренцію з комерційними банками. Видавання кредитів здійснюється лише через інші банки. Щорічний прибуток після дотування резервних фондів використовується для виконання завдання зі сприяння сільськогосподарським і лісогосподарським підприємствам [4].

Повертаючись до реалій України, слід зазначити, що рішення про створення Державного земельного банку Верховна Рада ухвалила торік. Українські фахівці передусім вивчили іноземний досвід і провели низку нарад із представниками провідних світових фінансових інституцій. Зокрема, українська сторона нещодавно провела консультації з групою провідних європейських фахівців у банківській сфері, котрі надали ґрунтовні рекомендації та практичні поради щодо створення Земельного банку в Україні.

Завдяки проведеній законодавчій та організаційній роботі, Земельний банк має розпочати виконання своїх завдань уже найближчим часом. За словами експертів, фінансова установа сприятиме зменшенню навантаження на

державний бюджет, з якого наразі компенсується частина ставки за кредитами. Але враховуючи негативний досвід великої кількості країн у питаннях створення та функціонування державних аграрних банків, доцільним є ретельне прогнозування, планування діяльності такого банку в Україні з метою запобігання небажаним наслідкам.

Висновки. Провівши детальний аналіз досвіду кредитної справи західних країн, зазначимо, що для подальшого розвитку й удосконалення системи банківського кредитування аграрного сектору України доцільно розвивати систему кредитної кооперації, іпотечне кредитування і лізинг, а також систему пільгового кредитування.

Таким чином, дослідження західноєвропейських кооперативних банків переконливо свідчить про те, що в сучасних умовах винятково позитивну роль відіграють кооперативні банки, які, на жаль, поки що відсутні у кредитно-кооперативній системі України. Створення системи кооперативних банків сприятиме налагодженню надійної системи фінансування дрібного підприємництва у вітчизняному аграрному секторі.

Зарубіжний досвід іпотечного кредитування дуже важливий для розвитку кредитних відносин в аграрному секторі економіки України, адже середньо- і довгострокове кредитування займає зовсім незначну частку в загальному обсязі кредитування. Досвід функціонування Сільськогосподарського рентного банку ФРН є показовим для України.

На нашу думку, деякі механізми фінансування сільського господарства можуть бути використані в українській практиці. Та враховуючи достатньо велику кількість прикладів банкрутства державних аграрних банків у зарубіжних країнах, поспішати з рішенням про відкриття такої установи в Україні не варто. На наш погляд, більш ефективним на сьогодні для країни буде взяття курсу на створення кооперативних банків та укріплення позицій агрокредитування за допомогою державного сприяння в універсальних банках України, які на сьогодні є лідерами з фінансування АПК, що й буде предметом подальших наукових досліджень.

Список використаної літератури

1. Бубнов Л. И. Кредитные кооперативы способны устоять перед финансовыми цунами [Электронный ресурс] / И. Л. Бубнов. – Режим доступа : <http://www.orema.ru/766>.
2. Барановський І. М. Зарубіжний досвід кредитування сільськогосподарських товаровиробників / Барановський І. М. // Науковий вісник Національного аграрного університету. – 2008. – № 119. – С. 236–240.
3. Зарубежный опыт развития кредитной кооперации в аграрном секторе [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.creditcoop.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=791:apk-credforeign&catid=34:countries&directory=34.

4. Коробейников М. Зарубежная практика кредитования сельского хозяйства [Электронный ресурс] / М. Коробейников // Международный сельскохозяйственный журнал. – 2010. – № 4. – Режим доступа : http://www.creditcoop.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=108:agroppractice&catid=34:countries.
5. Кушнір І. Банки сільськогосподарського розвитку в системі фінансування агропромислового комплексу / І. Кушнір // Вісник НБУ. – 2011. – № 10. – С. 92–95.
6. Пантелеймоненко А. О. Аналітичний огляд системи кооперативних банків Австрії у контексті світової фінансової кризи / А. О. Пантелеймоненко // Вісник Полтавської державної аграрної академії. – 2010. – № 2. – С. 146–151.
7. Kuiper A. Act or Accident? The birth of the village units of Bank Rakyat In donesia. Deutsche Gesellschaft fur Technische Zusammenarbeit (GTZ) GmbH. – 2004. – 85 p.
8. Mustafa M.R. Restructuring Agricultural Banks in the NENA Region. NENARACA, Amman. – 2000. – 42 p.
9. Seibel H.D. Reforming Agricultural Development Banks. Deutsche Gesellschaft fur Technische Zusammenarbeit (GTZ) GmbH. – 2005. – 70 p.

Ісаян А. А.

Перспективы развития банковского кредитования АПК Украины на основе использования зарубежного опыта

Сейчас в Украине функции кредитно-депозитного обслуживания аграрной отрасли выполняют универсальные неспециализированные коммерческие банки, при этом стараются минимально рисковать капиталом, что, в свою очередь, препятствует удовлетворению спроса предприятий АПК в кредитных ресурсах. Создание действенной и эффективной системы банковского финансово-кредитного обслуживания аграриев возможно сегодня при исследовании и учета мирового опыта банкинга в этой области.

Ключевые слова: *зарубежный опыт, кредитование аграрного сектора, кооперативные банки, специализированные государственные банки, банки сельскохозяйственного развития.*

Isayan A. M.

Prospects of development of bank lending to agriculture in Ukraine based on the use of foreign experience

Today in Ukraine, the functions of credit-deposit service of agricultural sector performs the unspecialized universal commercial banks which trying to risk minimum of capital, that in turn prevents demand for credit resources to the agroindustrial complex. Creating an efficient and effective system of banking financial and credit services to farmers are possible on condition of researching and consideration the international experience in the banking industry.

Key words: *international experience, crediting the agricultural sector, cooperative banks, specialized state banks, agricultural development banks.*

Ісаян Анна Мосесівна – аспірант Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ).